

① יחב"ט, ה' יסודי התורה, פרק א' :

א יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון. והוא ממציא כל נמצא. וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמת המצאו : ואם

ב ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות : **ג** ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים הוא לבדו יהיה מצוי. ולא יבטל הוא לבטולם. שכל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם. לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם : **ד** הוא שהנביא אומר וה' אלהים אמת. הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמתתו. והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו. כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו : **ה** המצוי הזה הוא אלהי העולם אדון כל הארץ. והוא המנהיג הנלגל בכח שאין לו קץ ותכלית. בכח שאין לו הפסק. שהנלגל סובב תמיד ואי אפשר שיסוב בלא מסבב. והוא ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף : **ו** וידעת דבר זה "מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלהיך. וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה. עובר בלא תעשה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. וכופר בעיקר שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו : **ז** אלוה זה אחד הוא ואינו שנים ולא יתר על שנים. אלא אחד. שאין כיתודו אחד מן האחדים הנמצאים בעולם. לא אחד כמין שהוא כולל אחדים הרבה. ולא אחד כגוף שהוא נחלק למחלקות ולקצוות. אלא יחוד שאין יחוד אחר כמותו בעולם. אילו היו אלוהות הרבה היו גופין וגויות. מפני שאין הנמנים השוין במציאותן נפרדין זה מזה אלא במאורעין שיארעו בגופות והגויות. ואילו היה היוצר גוף וגויה היה לו קץ ותכלית שאי אפשר להיות גוף שאין לו קץ. וכל שיש לגופו קץ ותכלית יש לכחו קץ וסוף. ואלהינו ברוך שמו הואיל וכחו אין לו קץ ואינו פוסק שהרי הנלגל סובב תמיד. אין כחו כח גוף. והואיל ואינו גוף לא יארעו לו מאורעות הגופות כדי שיהא נחלק ונפרד מאחר. לפיכך אי אפשר שיהיה אלא אחד. וידעת דבר זה "מצות עשה שנאמר ה' אלהינו ה' אחד : **ח** הרי מפורש בתורה ובנביאים שאין הקב"ה גוף וגויה שנאמר כי ה' (אלהיכם) הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, והגוף לא יהיה בשני מקומות. ונאמר כי לא ראתם כל תמונה. ונאמר ואל מי תדמוני ואשנה. ואילו היה גוף היה דומה לשאר גופים : **ט** אם כן מהו זה שכתוב בתורה ותחת רגליו. כתובים באצבע אלהים. יד ה'. עיני ה'. אזני ה'. וכיוצא בדברים האלו

האלו. הכל לפי דעתן של בני אדם הוא שאינן מכירין אלא הנפשות ודברה תורה כלשון בני אדם. והכל כנויים הן. שנאמר אם שנותי ברק חרבי, וכי חרב יש לו ובהרב הוא הורג אלא משל והכל משל. ראה לדבר שנביא אחד אומר שראה הקב"ה לבושיה כתלנ חיור. ואחד ראהו חמוץ בגדים מבצרה. משה רבינו עצמו ראהו על הים כגבור עושה מלחמה. ובסיני בשליח צבור עטוף. לומר שאין לו דמות וצורה אלא הכל במראה הנבואה ובמחזה, ואמתת הדבר אין דעתו של אדם מבין ולא יכולה להשיג ולחקר. וזה שאמר הכתוב החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא: י מרז זה שביקש משה רבינו להשיג כשאמר הראני נא את כבודך. ביקש לידע אמיתת המצאו של הקדוש ב"ה עד שיהיה ידוע בלבו כמו ידיעת אחד מן האנשים שראה פניו ונחקקה צורתו בלבו שנמצא אותו האיש נפרד בדעתו משאר האנשים. כך ביקש משה רבינו להיות מציאות הקב"ה נפרדת בלבו משאר הנמצאים עד

שירדע אמתת המצאו כאשר היא. והשיבו ברוך הוא שאין כח בדעת האדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש להשיג אמיתת דבר זה על בוריו. והודיעו ברוך הוא מה שלא ידע אדם לפניו ולא ידע לאחריו. עד שהשיג מאמיתת המצאו דבר שנפרד הקב"ה בדעתו משאר הנמצאים. כמו שיפרד אחד מן האנשים שראה אחוריו והשיג כל גופו ומלבושו בדעתו משאר גופי האנשים. ועל דבר זה רמז הכתוב ואמר וראית את אחורי ופני לא יראו: יא וכיון שנתברר שאינו גוף ונבייה יתברר שלא יארע לו אחד ממאורעות הנפשות. לא חיבור ולא פירוד. לא מקום ולא מדה. לא עליה ולא ירידה. ולא ימין ולא שמאל. ולא פנים ולא אחור. ולא ישיבה ולא עמידה. ואינו מצוי בזמן עד שיהיה לו ראשית ואחרית ומנין שנים. ואינו משתנה שאין לו דבר שיגרום לו שינוי. ואין לו לא מות ולא חיים כחיי הגוף החי. ולא סכלות ולא חכמה כחכמת האיש החכם. לא שינה ולא הקיצה. ולא כעס ולא שחוק ולא שמחה ולא עצבות. ולא שתיקה ולא דבור כדבור בני אדם. וכך אמרו חכמים אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה ולא עורף ולא עיפוי: יב והואיל והדבר כן הוא. כל הדברים הללו וכיוצא בהן שנאמרו בתורה ובדברי נביאים הכל משל ומליצה הן. כמו שנאמר יושב בשמים ישחק. כעסוני בהבליהם. כאשר שש ה' וכיוצא בהן. על הכל אמרו חכמים דברה תורה כלשון בני אדם. וכן הוא אומר האותי הם מכעיסים. הרי הוא אומר אני ה' לא שנית. ואילו היה פעמים כועס ופעמים שמח היה משתנה. וכל הדברים האלו אינן מצויין אלא לנופים האפלים השפלים שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם אבל הוא ברוך הוא יתברך ויתרומם על כל זה:

האל

פרק שני

א האל הנכבד והנורא הזה "מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך. ונאמר את ה' אלהיך תירא: ב והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו. בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אהב ומשבח ומפאר ומתאווה תאוה גדולה לידע השם הגדול [ג]. כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי. וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעומה לפני תמים דעות. כמו שאמר דוד כי אראה שמך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו. ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם. כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם:

ספר היצירות, מאמר ראשון - פרק יט:

(2)

פרק יט (ה) האמונה בדבר (ג) הוא הצמיח הדבר בנפש ציור חזק עד שלא תשער

הנפש בסתירתו בשום פנים, (ג) אף אם לא יודע דרך האמות בו, (ד) כפי שלא תשער הנפש סתירת הסוכלות הראשונות, (ה) והדברים שמחשבתו של אדם נבחרת בהם (ו) או שהם באדם מצד סבעו ולא ידע איך באו לו. או כפי שלא תשער הנפש (ז) בסתירה מה כדושה מן החוש ומה שאמת אותו הנסיון (ח) אע"פ שלא הדע סבת האמות בו. והאמונה תפול (ט) בכל דבר שלא הושג למאמין מצד החוש אבל הושג (י) לאיש מה (כ) רצוי ומקובל או לאנשים רבים (ל) גדולי הפרסום הושג הדבר והוא או כיצא בו (מ) בזמן כה בחוש נמשכה הקבלה למאמין מן האיש והוא או האנשים דהם קבלה נמשכה מאב לבן. וזה דאי ראוי להאמין בו קרוב אל מה שהעיד עליו החוש למאמין והוא אע"פ (נ) שלא יאמתהו השכל. כמו מה שנתאמת בנסיון היות השי"ת (ס) מנבא למי שירצה מבני אדם מבלי שיקרבו לו הדבנות המבעיות שמנו אותם ח"ל היות הכרחיות להמצא בנביא כרי שתחול עליו הנבואה, אמרו בנדרים פרק אין בין המדר (קף ל"א ע"כ ומכאן מק' דף ל"ב ע"כ) אין הנבואה שורה אלא על חכם נבון ועשיר ובעל קומה (נאה) וכו', ואע"פ נתאמת בנביון בשעת מתן תורה שכל ישראל חכמים ומשפיהם וקצרי הקומה עם רמי הקומה ורבי הלכב עם הגבורים ועשיר ורש כלם הגיעו למעלת הנבואה ושמועו קול אלהים חיים מרבה מתוך האש כמו שהעיד הכתוב (דנ"ס) באסרו את הרברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בדר מתוך האש ה'נן והערפל קול נדל ולא יסף וכו', ואמר משה להעיד ע"ז הפלא השמע עם קול אלהים מרבה מתוך האש כאשר שמעת אתה וחי (ס"ד), אע"פ שהשכל לא יאכין זה הנה הוא אמת נסור אחר שהעיד עליו הנסיון ובא הקבלה בזה נמשכת מאב אל בן אי אפשר להכחיש. לפי שהוא מבואר-שאין בעולם מי שיהאב את האדם יותר כאביו, ולזה הקבלה שתבא נמשכת מאב לבן ראוי שיצויר הדבר ההוא בלב הבן ציור חזק לא ידומה סתירתו כאלו הוא בעצמו השיג זה בחוש אחר שהוא כבואר שאין האב רוצה להנחיל את בנויו שיקר. כמאמר המפורד (ס"ה) אלהים באונינו שמענו אבותינו ספרו לנו וכו', אתה ידך נמים הורשת והמעט וכו', כי לא בחרבם ירשו ארץ וכו', אתה הוא מלכי אלהים צה ישועות יעקב. כלומר אחר שכך קבלנו דבר זה שנצחון ישראל את האומות בזמן שעבר (פ) לא היה דבר סבעי כי לא בחרבם ירשו ארץ חרומם לא הושיעה לנו, והקבלה הזאת אבותינו ספרו לנו ואי אפשר לפקפק בה ולחשוך אותם שינחילונו שיקר, ואם בן אחר שאתה הית סבת התהלת הצלתהם גם עתה צה ישועות יעקב אחר שאתה הוא מלכי אלהים (פ) שיש לך יכולה על זה. שראת מכל זה שהקבלה שהיא נמשכת מאב לבן ראיה להקבל. ולפי שאי אפשר לזה האלחית (ג) להתקיים וזולתה צה עליה הכתוב ואמר שאל אביך וינדר וקניך ויאמרו לך (דנ"ס) וחיבה מיתה לעובר על דברי קבלת החכמים אמרה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך יסון ושמאל והאיש אשר יעשה בדרך לבלתי שמע וכו' וסת האיש והוא (ס"ה) והזהירה על (ק) כבוד ההורים וצוה להעניש בן כורר ומורה, לפי שקבלת האב קרובה למה שהושג בחוש שהאמונה בו סתויבת (ד) אע"פ שירחקו השכל. ועל זה הדרך תפול האמונה בכל זמן בדברים שלא הושגו או בחוש (ט) ולא באמות שכלי אלא בקבלה הנמשכת:

ח"י אצ"ט - כ"א אל, הל"ה ה' :

(3)

ח' ואלו הן המצות תלויות בלב, וחיובן תמיד, ולא יפסקו מהאדם אפילו רגע אחר. וכל זמן וכל רגע שיחשוב בהם, קיים מיע, שאין קצבה לזמן שכן של מצות: (א) להאמין שיש אלוה אחר בעולם שהמצא כל הנמצאות, ומחפצו ורצונו היה כל מה שהוא עכשיו, ושהיה ושהיה לעדי עד, ושהוא הוציאנו ממצרים, ונתן לנו התורה. ולא נחשוב ח"י שהיה במקרה, אלא בהשגחה פרמית, כי הוא בית משגיח בכל העולמות, וזהו מיע דכתיב אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך ממצרים, ופירושו תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה המשגיח, שהרי הוצאתיך מארץ מצרים: (ב) שלא נאמין בשום אלקים וזולתו, שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים כו'. ואפילו מודה שהקביה שולט בכל העולם, רק שירמה בדעתו שמסר הנהגת העולם למלאך או לכוכב או לאדם, תרי זה מודה בעכו"ם וכופר בעיקר ובהקביה. אלא יאמין שהקביה בעצמו ובכבודו משגיח בכל העולמות ואין למלאך וכוכב שום כח לעשות דבר בלתי רצונו, ולכן נקרא אלהי האלהים: (ג) ליתר, שנאמר שמע ישראל כו' ה' אחד, ופירושו שמע ישראל ודע כי ה' שיהיה הכל ברצונו והוא אלהינו המשגיח בכל העולמות, הוא ה' אחד בלא שום שיתוף. וענין אמונה זו כג' מצות אלו, הוא שיקבע בנפשו שהאמת בן הוא ושאי אפשר בחילוף זה בשום פנים, ואפילו אם יראה במופת חותך להיפך ח"י, יאמין שהמופתים הם שקר מוחלט, וכמו שכתוב בפרשת ראה, כי יקום נביא כו' ובא האות והמופת כו' לא תשמע אל דברי הנביא כו' כי מנסה ה' אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה'. והאמת מה שקבלנו מאבותינו, כי אדם הראשון ראה בחוש העולם ומסר למתושלח, והוא לבת, ונת לשם ולאברתם עד משה רבינו ע"ה. וגם במשה רבינו ע"ה לא תמצא שכתוב אצל ישראל מופת, המופתים, אלא מחמת שראו בשעת מתן תורה. ולא תמצא שכתוב אצל ישראל מופת, אלא יועץ האותות, אבל נבי פרעה כתיב תנו לכם מופת (וסלכתי מזה נמי' הגדה ע"פ). ויש במעמד הגדול והקדוש והנורא אשר ראו כלם עין בעין, יותר מששים רבוא גברים ונשים, כמו שכתוב אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל,

ופירושו כי אל הוא לשון חזק, כמו שנאמר אילי הארץ, ואמר כי ה' הוא כח של כל הכחות, כמ"ש הודו לאלהי האלהים, ר"ל לכה של כל הכחות (ושיון דבר זה בלתי נסמך מ' מסלכות יקודי המוסר). ועל ג' מצות אלו ומכללם להאמין ביציאת מצרים, ובכל האותות והמופתים שהראה הקב"ה על ידי משה, ובנתינת התורה שבכתב ושבעל פה, כל אשר בשם ישראל יכונה מחויב למסור גופו למיתה אכזרית, כמו שקדשו שם שמים אלפים ורבבות מִיִּשְׂרָאֵל, שלא להכחיש חיו דבר קטן או גדול מתורה שבכתב ותורה שבעל פה שהיא הנמרא הקדושה שהיא הפירוש על תורה שבכתב כפי שקיבל משה רבינו ע"ה בהר סיני הפירוש הזה מפי הקב"ה ומסר ליהושע, וכן דור אחר דור, וכן אנחנו מקבלים עלינו ועל זרעינו ודורותינו למסור גופינו למיתה על אמונה בלא שום פקפוק, ונעשנו ורוחנו ונשמתנו יעלו לשמים למקום מחצבתם: (ד) לאהוב המקום ביה, שנאמר ואהבת את ה' כו', וענין אהבה זו, שישים האדם כל מחשבתו וכל נגמתו לאהבת השי', ויעריך בלבו כי כל התענוגים שיש בעולם מעושר ובנים וכבוד, הכל כאין אפס ותוהו נגד אהבתו יתברך. וכיצד יגיע האדם לאהבה זו, הוא ע"י התורה, כמו שכתוב ואהבת כו' ואחר זה אמר והיו הדברים האלה כו', שע"י התבוננות בתורה תתישב האהבה בלבו, והקובע מחשבתו בענינים הנשמיים ובהבלי העולם שלא לשם שמים, רק להתענג ולהשיג כבוד, בימל עשה זו, וענשו גדול: (ה) לירא מפני ה' ולשום יראתו על פניו תמיד, כמ"ש את ה' אלהיך תירא, וענין היראה, לירא כו' אף שהקב"ה הוא בעל מלך, מכל מקום רואה מעשינו ומכין מחשבותינו, כי הוא בוחן לב ויודע כל תעלומות, כמשיכ אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו: (ו) שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העינים, שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם וכו', ואמרו חכמים, אחרי לבבכם זו מינות, ואחרי עיניכם זו זנות (נכנס מ"א). ובכלל מינות הוא כל מחשבות זרות שהם היפך דעת התורה. ובכלל זנות הוא כל תאוות העוה"ז, שאם יסית דעתו למלאות תאוות בדבר אחר, ימשוך מזה שלעולם יתאוה לה. אלו מצות שיכול אדם לקיים בכל רגע (ספר החינוך נסמך קינן כ"ה חכו י"ז מ"ח חל"ז חס"ז), וממילא מקיים עוד מ"ע ולדבקה בו:

④ חל"ז חס"ז חס"ז - 40

בכלל האמונה היא שירת החיים, שירת המציאות, שירת ההויה, והשירה היא הרגשה היותר חודרת יותר פנימית במעמקי מהות המושג, בתוכנו הפנימי, מה שאי אפשר כלל להשגה הפרוית. על כן האספקלריא האמיתית של החיים היא דוקא בתוך שירת החיים, לא בחיי החול, המתבטאים ע"י הפרוזה. אוי לו למי שרוצה לאבד מן החיים את הדר השירה שלהם, הוא מאבד את כל התוך של החיים ואת כל האמת שבהם. הפרוזה כולה היא תופסת את ערכה מפני שהיא נסמכת על שירת החיים.

אין שירה בעולם, שלא תופיע בה קדושת האמונה את זהרורי אורותיה. וכשהקדושה היא מתגלה ברוח השירה בצורתה הטהורה והמלאה, אז היא באמת שירת קודש, אשר אך שרי קודש ושרי אלהים ישירו אותה.

דרך התחיה

ההויה הרוחנית כמו שהיא אי אפשר להכיר ע"י כל חפוש ומחקר. הדעה, החקר השכלי, הפלוסופיה מציינים רק את הסימנים החיצוניים של החיים. ואפילו בשעה שהם עוסקים בפנימיות של החיים רואים הם רק את הצללים של החיים ולא את תוכיותם, וכל גבורתם של המופתים השכליים היא רק לסול דרך לרוח להתקרב בה אל הפרוודור — של הרגשת המציאות הרוחנית. אבל כל זמן שהאדם טבוע בחושיו ובגבוליהם הצרים לא יכיר ולא ידע את ההויה הרוחנית ורק צללים קלושים ייראו על ידם. ואם יתחש אל הצללים, כמו אל המציאות האמתית, אז יהיו עליו הצללים ההם למשא כבד וימעיטו את כחו החומרי והרוחני יחד, עד שיבקש לברוח מפניהם כמפני דבר מזיק.

אבל כמה שלא יברח האדם מן הצל, הצל רודף אחריו, ורק תרופה אחת יש להפטר ממנו והיא — הוספת אורה.

הוספת אורה זו אי אפשר שתבוא רק ע"י התעלות לתוכה הפנימי של עצמות ההויה הרוחנית, אבל לזה אין לאדם כל אמצעי פסיכי, מלבד "עמק רוממותו" של חוש האמונה האלהית. זוהי דעת הדעות והרגשת ההרגשות, שמחברת את ההויה הרוחנית של האדם, המציאותית בפועל, עם ההויה הרוחנית העליונה ומערבת את החיים שלו עם החיים המציאותיים הרמים מכל גבול ונעדרי כל חולשה פיזית.

מאורות האמונה

האמונה אינה לא שכל ולא רגש, אלא גילוי עצמי היותר יסודי של מהות הנשמה, שצריך להדריך אותה בתכונתה. וכשאין משחיתים את דרכה הטבעי לה, איננה צריכה לשום תוכן אחר לסעדה, אלא היא מוצאה בעצמה את הכל. בעת החלש אורה, אז בא השכל והרגש לפנות לפניה דרך. וגם אז צריכה היא לדעת את ערכה, שלא משרתיה — השכל והרגש — הם הנם עצמותה. וכשתהיה קבועה באיתן מושבה, אז יצליחו השכל והרגש בפניו הדרך ובהמצאת האמצעים השכליים והמוסריים המסקלים את המכשולים מעל דרכה.

ההסתכלות המיוחדת של האמונה — שהיא חלק ד' בעצמה — הוא האור של הנבואה, וברדת המדרגה — שפעת רוח הקודש, בשגם אלה יורדים לפעמים ומתאחים עם השכל והרגש בדרכי גילוייהם.

צריך לדעת שאי אפשר לפנות אל השי"ת בשום שכל ובשום רגש, וק"ו בשום חוש, כ"א באמונה לבד, ותפילה היא אמונה, ויראה ואהבה הנם ג"כ גילויים של האמונה. ומה שאומרים חוש האמונה או רגש האמונה, וק"ו אם נאמר מדע האמונה ושכל האמונה, הם דברים של שמות מושאלים לבד, כי עצמות האמונה אינה שום דבר מהם, כי אם עליונה מכל אלה, שאין בה מחסור מכל, שכוללת באחדות ושלמות עליונה את התמצית היותר מובחר וחזק מכל הנ"ל.

האמונה המופעה מהעולם — האמונה הטבעית ההסתכלותית — והאמונה המופעה מהתורה — האמונה הניסית המסורתית — והאמונה התוכית המופעה ממעמקי הנשמה, מפנימיות החוש האמוני בתהום עמקו, הם שלשה אורות גדולים, שכל אחד מהם יש לו תנאים מיוחדים ודורש תפקידים מיוחדים, והם לפעמים מתרכבים ומתמזגים זה עם זה בשלובי כחותיהם. ויש אשר רוח אחת מהן באה במלא סערתה ומבקשת לכבוש לה את כל הלב, את כל הלך החיים. וצריך אז, בעת שלטונה המיוחד, לדעת איך להתנהג עם הרוחות האחרים שהנם אז עומדים במצב של דרמטות: והנם עולים אז למקורם העליון להחליף בה ולבא בתוספת ברכות והחיה חדשה.

כי הא דההוא דאתא לקמיה דרבי, אמר ליה אשתך אשתי ובניך
בני. אמר ליה רצונך שתשתה כוס של יין, שתה ופקע.

קו. כי הא דההוא דאתא לקמיה דרבי, א"ל אשתך
אשתי ובניך בני, א"ל רצונך שתשתה כוס של יין, שתה
ופקע. כשם שבהכרה החושית ישנם סימנים וטביעות-עין,
ואע"פ שההכרה של הסימנים אפשר לספר אותם ג"כ למי שאינו
מכיר את הדברים בעצמו, כדי שגם הוא יכיר על ידם את
המבוקש, וההכרה שע"י טביעות-עין הלא אי אפשר לה להמסר
מפה לאוזן למי שאינו מכיר בחושו הפנימי, מ"מ להמכיר עצמו
טביעות עינא עדיף מסימנא, ואילו אמר איניש לשלוחיה אייתי
לי לפלניא דהאי סימניה והאי סימניה ספק ידע ליה ספק לא ידע
ליה, ואילו אמר אייתי לי פלניא דאית ליה טביעות עינא בגווייה
ודאי ידע ליה, מפני שההכרה הזאת של הטביעות-עין באה מכח
פנימיות עצמיות הבירור שבנפש, שאינה משארת אחריה מקום
לשום תנועה רעיונית. כשם שהדברים נמצאים במושגים
החושיים, כן הם נמצאים כך במושגים השכליים והמוסריים,
בדיעות ישרות ואמונות אמתיות ונכונות. ישנם כאלה שיד
השכל ההגיוני והגבורה המופתית תקיפה בהם להכריח אמתתם,
ע"פ מופתים חותכים ומבוררים שאפשר להעלותם על שפה
וספר, וישנן אמנם ג"כ אמתיות כאלה, שלבד מה שהם
מתאמתים ע"י הכלל של התאמתות כללות אמונת התורה
לפרטיה ע"י כללה שנתברר לנו בבירור גלוי שאין כמוהו תחת
כל השמים, עוד מסייע להם הרבה כח ההכרה הפנימית המכרחת
את אמתתם, וההכרה הזאת כחה גדול הרבה יותר ממופתים
הגיוניים, כשם שטביעות-עין עדיף מסימנים. אמנם כדי
שתשמר ההכרה הגדולה הזאת בצביונה צריכים הרגשות
הטהורים והקדושים להשמר בנפש ע"י הישרת המעשים והטבת
המדות, שהם קילורין לעיני הנפש ומשמרים את חושה הפנימי
באופן שתכיר את המושגים בכח טביעות עינה הבריא. וזאת
נדע שאין לך דבר בעולם לבטלה, וכ"מ שברא הקב"ה בעולמו
לצורך תיקונו של עולם הוא. הכלל הזה מתאמת ג"כ בכחות
הנפש, שכל המוכן במציאות מנסיות נפשיות הכל הוא לצורך,
וכיון שישנם מושגים כאלה שהם צריכים לשכלולו המוסרי של
אדם, והם נחקקים יפה בעומק הנפש ע"י מה שמצטרפת ההכרה
הפנימית להשכל ההגיוני, מוכן הדבר שבכאלה צריכה ההכרה
הפנימית הטבעית להשתמש בכחה ואסור הדבר להיות נשען על
השכל ההגיוני לבדו, כי לא תמצא הנפש מנוחה שלמה כ"א
בהצטרף אל כח הכרת השכל כח ההכרה ההרגשית הנובעת
מתוך תוכה. שלפי האמת, ההכרה העמוקה הזאת היא עצמה,
מורכבת מהמון היקשים הגיוניים דקים, שאי אפשר להפה
להסבירם, ע"כ הם מתגלים בעומק הנפש בתור הכרה פנימית.

והנה ההתפרצות מפני השכל ההגיוני תוכל לבא מכח טעות שכלית, אבל ההתפרצות מפני ההכרה של היושר הפנימי אינה באה כ"א מעקת רצון של איזה תאוה וחפץ שכפי הדמיון תהיה האמת מונעת השגתו במילואו, אז תמצא הרשעה מקום לעוות אדם בריב² ולעקש בקרבו את כח ההכרה הפנימית עד שחושו הפנימי יתבלבל, והבלבול יתראה לעינים בדמות ספקנות מחקרית המסתל ספק שלכאורה ראוי להסתפק, אבל הראוי הזה אינו בא כ"א מערכוב הדעת ושכחת הערך של ההכרה החושית שהיא דוגמת טביעות העין השכלית, ובהתחלש כח הנפש מעצם טבעה ורגשה הפנימי נשאר צולעת רק על הכח ההגיוני לבדו, שאמנם יוכל גם הוא להוציא דברים מושכלים לאור, אבל לא בכל אותו החום והודאות הפנימית שהיא עושה כן בהיות החוש הפנימי וההכרה הרגשית משתמרת בבריאותה.

הדוגמא לזה בחיים הפרטיים, אפילו החומריים, היא השקט הנמצא במצב המשפחה, העונג, האיוון, האהבה, השלום ונחת הרוח, הנמשך מהיחש הבטוח של כל איש לאשת ברייתו, שמוה תוצאות לאהבתו לבניו, וההשפעות הטובות שיוצאות מזה על כל מרחב החיים הכלליים והפרטיים הלא אין להן ספורות. והנה כאשר נחקור אל עמק יסודם כמה האיוון הזה תלוי גם בבית המלא ביותר צניעות והוד קדושה, אחרי כל החשבונות נמצא שהיסוד העיקרי לזה הוא ההכרה הפנימית, שאמת ההגיון קצרה להכיל את גודל בירורה, המשפט ההגיוני עומד למטה מכח בירור הנצלה הזה כערך הסימנים אל טביעות עין. ומ"מ דוקא מפני גודל כח הבירור הפנימי שאינו נמדד במדת ההסכרות החיצוניות, יש בו שליטה למי שנשמתו נשחתת לגמרי עד שאינו מכיר כלל את הערך והאפשרויות של איכות הכרה פנימית בטוחה כזאת, להיות מבטא דברי עזות נגד האמת הברורה והגלויה הזאת. לאותה המחלה של עזות הפנים אין ראוי לבא במשפט הגיוני, כי אין החולי בא מחוסר כח הגיוני בזה כ"א מחוסר כח מוסרי. ע"כ מפני שהוא מ"מ מתלבש בצורת בקורת הגיונית, צריך לגלות את יסוד המגמה. למה באה נטיה משונה והפוכה מדרכי טבע הנפש כזאת, הלא רק בשביל שאיזה נטיה של רצון מעיקה. ע"כ צריך למלאות את הנטיה, אם אפשר בפועל אם אינה משחתת באמת, או לצייר מה יהיה משפט הבקורת הזאת אם אותה התביעה הרצונית לא היתה לה, שבוה יבטל כח העזות המתלבש במסוה המחקר. ע"כ הדיוקן הזה של אותו חצוף המעיו פנים גם בבית מלא קדושה וצניעות כביתו של רבינו הקדוש, לאמר לו אשתך אשתי, ובניך בני, הוא צביון מלא של הכפירה הזוללה המנאצת כל קודש ומטילה מום בקדשי שמים, שהם כ"כ בטוחים ומבוררים לאומה הישראלית כולה בהכרה פנימית חזקה ואמיצה שאין עמה גם צל צילו של איזה חשש ספק כל דהוא: וגודל הבירור הוא מחייב שאינו נכנס בגדרי שפה וסיפור ספרותי, מפני שהחוש הפנימי הוא מכיר יותר בטוח, ממש כאותה הודאות של רבינו הקדוש שאשתו היא אשת כבוד כשרה, ובניו הם זרע קודש מצבתם³, זרע אמת אשר ממעי יהודה יצאו, שכל מופת הגיוני הוא דל וחדל כח היה להביע על ידו את גודל האומות ושלילת ההסתפקות בזה.

הדיוקן הטמא של אפיקורסות ממין זה צריך להכיר את יסוד תביעתה, שאע"פ שהיא מתנשאה לערך של בקורת שכלית, מ"מ הלא לפי האמת כבר לא היה מקום לתביעתה, ויד השכל כבר עשה את פעולתו בהקנינים האמיתיים ע"י הבירור הכללי. ואח"כ בבירור הפרטי, הלא ההכרה הפנימית היא עולה במעלות הרבה יותר מבירור השכלי המופשט, שהבירור השכלי צריך הוא להתמך בחוש ובחיים. וההכרה הפנימית המבוררת, החיים כולם מבררים אמתתה, בריבי רכבות קיום ושרטוטים המלאים על כל סדר החיים, אשר אי אפשר לתן להם סכום ומספר. אבל למרות ההתלבשות בצורה שכלית, יש כאן רצון שפל מאד, כציור הגס שברצונות הראוי לאיש נבזה בפגעו בנכבד. רצונך לשנות כוס יין, בשביל רצון קטן ושפל שכמותו, אין עוד כדאי לעקור נטיות חזקות מושרשות בעומק הנפש מטבעו, שלא יצליח כלל החפץ לעוקרן כי הן חזקות כהררי עד. אמנם טוב לנו לדעת סיבת התגלות החזיון המעצב שנראה למי שמסתכל על ערך החוצפה כאילו יש כאן תביעות גדולות, לא, כ"א קטנות ביותר, כ"א כוס יין, שאינו שוה טיפול והרבות דברים כלל. וכיון שהרצון הפעוט הזה, הלא באמת אפשר להגיעו גם בלא חוצפא עזה והפוכה מדרך היושר והצדק הטבעי כזה, הלא אין כאן צורך להתגברות גם לפי מדת הרשע כסל. אלא שהרשעה סוברת שלא תגיע לכוס יין כ"א ע"י חוצפא, ומתוך שפלות נפשה היא משפלת עצמה לעומק הבזו של החוצפה הכלבית רק כדי להגיע לכוס היין, למשך תענוגי דמיון סוואנים בחיים, שמדמה בדעתו המושחתת בחוצפה שלא ישיגם כ"א בהפיכת קערה על פיה ובפריצת גדרות עולם, מה שבאמת אינו כן. אם יש נפש שפלה שסוברת שבאין יין שכרון של תאוות חומריות אין חיים בעולם, יוכל ג"כ ע"פ דרכה של תורה למלאות אחרי חפצו באין מעצור. אלא שההולך בדרך ישרה תורית, מעצמו בוז יבז לתענוגי הסכלים ובווערים בעם. אבל מי שהושפלה כ"כ נפשו עד שלא ימצא לו קורת רוח אחרת, כבר ישנם דרכי היתר מרובים להיות חי ג"כ בעונג ושמחה. ואם גם בהוללות, אע"פ שאין רוח חכמים נוחה הימנו, מ"מ אינו בגדר פורץ גדרות עולם, ואין כאן מעצור עצמי. ע"כ בהיות האמת מתגלה מסוד הנטיה המופקרת, יורד כח החוצפה מערכו, ממלאת היא את תאותה, ורואה אמנם אח"כ ג"כ איך שאין כדאי הדבר ללחום כ"כ בשביל דבר פחות כזה, ולאכזר עולם מלא של הוד קדושה ואמת מבוררת טבעית מושרשת בכל לב טהור ונפש בריאה, שמה ופקע.

הדוגמא לזה בחיים הפרטיים, אפילו החומריים, היא השקט הנמצא במצב המשפחה, העונג, האיוון, האהבה, השלום ונחת הרוח, הנמשך מהיחש הבטוח של כל איש לאשת ברייתו, שמוה תוצאות לאהבתו לבניו, וההשפעות הטובות שיוצאות מזה על כל מרחב החיים הכלליים והפרטיים הלא אין להן ספורות. והנה כאשר נחקור אל עמק יסודם כמה האיוון הזה תלוי גם בבית המלא ביותר צניעות והוד קדושה, אחרי כל החשבונות נמצא שהיסוד העיקרי לזה הוא ההכרה הפנימית, שאמת ההגיון קצרה להכיל את גודל בירורה, המשפט ההגיוני עומד למטה מכח בירור הנצלה הזה כערך הסימנים אל טביעות עין. ומ"מ דוקא מפני גודל כח הבירור הפנימי שאינו נמדד במדת ההסכרות החיצוניות, יש בו שליטה למי שנשמתו נשחתת לגמרי עד שאינו מכיר כלל את הערך והאפשרויות של איכות הכרה פנימית בטוחה כזאת, להיות מבטא דברי עזות נגד האמת הברורה והגלויה הזאת. לאותה המחלה של עזות הפנים אין ראוי לבא במשפט הגיוני, כי אין החולי בא מחוסר כח הגיוני בזה כ"א מחוסר כח מוסרי. ע"כ מפני שהוא מ"מ מתלבש בצורת בקורת הגיונית, צריך לגלות את יסוד המגמה. למה באה נטיה משונה והפוכה מדרכי טבע הנפש כזאת, הלא רק בשביל שאיזה נטיה של רצון מעיקה. ע"כ צריך למלאות את הנטיה, אם אפשר בפועל אם אינה משחתת באמת, או לצייר מה יהיה משפט הבקורת הזאת אם אותה התביעה הרצונית לא היתה לה, שבוה יבטל כח העזות המתלבש במסוה המחקר. ע"כ הדיוקן הזה של אותו חצוף המעיו פנים גם בבית מלא קדושה וצניעות כביתו של רבינו הקדוש, לאמר לו אשתך אשתי, ובניך בני, הוא צביון מלא של הכפירה הזוללה המנאצת כל קודש ומטילה מום בקדשי שמים, שהם כ"כ בטוחים ומבוררים לאומה הישראלית כולה בהכרה פנימית חזקה ואמיצה שאין עמה גם צל צילו של איזה חשש ספק כל דהוא: וגודל הבירור הוא מחייב שאינו נכנס בגדרי שפה וסיפור ספרותי, מפני שהחוש הפנימי הוא מכיר יותר בטוח, ממש כאותה הודאות של רבינו הקדוש שאשתו היא אשת כבוד כשרה, ובניו הם זרע קודש מצבתם³, זרע אמת אשר ממעי יהודה יצאו, שכל מופת הגיוני הוא דל וחדל כח היה להביע על ידו את גודל האומות ושלילת ההסתפקות בזה.

פרק ה

סגולת ישראל

א. יסוד האמונה השלמה שבלב נובע הוא מתוך מעמק סגולת הנפש שבישראל. לעומתו מכון קרבן העומר של שעורים, מאכל בהמה, הנוטה רק לרגש הטבעי. אחריו ועל גביו בא יסוד העילוי השכלי והלמודי. אמנם חולשת האדם גורמת, שבהיותו מוכשר למחקר שכלי יחלש בו יסוד הנטיה האמונית, ובהיותו שלם באמונה הוא עלול למעט בהשכלה וחכמת לב. אבל תכלית דרך הישרה היא, שכל כח לא ימעט את חברו, ולא יתמעט על ידו, כיא יתגלה בכל מלא עזו, סאילו היה הוא השולט לבדו. כח האמונה צריך שיהיה שלם כי כן כאילו אין לו שום אפשריות של מחקר, ולעומת זה צריך שיהיה כח החכמה כי כן מעולה ומזורז כמו לא היה כלל כח של אמונה בנפש. אדם ובהמה — ערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה. אכן זאת היא מורשה מיוחדת לישראל, שהאמונה הקיימה היא אצלם טבעית, מצד המורשה הגלויה של גילוי שכינה, רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה — הניסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי. ולהפך, הכפירה היא אצלם בלתי טבעית, ואפשרית רק ע"י העזה של שכרון, שמתוך עקשות או תאוות, מה שאין כן באומות העולם, שמציאות האמונה אצלם היא דוקא ע"י שכרון, כי לא נגלו להם ענינים מוחשיים גדולים על יסודי אמונותיהם, על כן אין טבעם האנושי גוזר להאמין כיא ההסכמה המשכרת וההתגברות על הטבעיות. ועל כן טובה מאד לישראל תמימות האמונה בפשטותה, שהיא ג"כ מבוררה כיום בהיר, ברה כחמה. ולפיכך מחובר הוא פסח לעצרת ע"י ספירת העומר שבבית המקדש, שהיא מחברת את מנחת השעורים, מאכל בהמה, נטית הרגש הטבעית, אל החטים, מאכל אדם, העלוי השכלי הרוחני, "עץ הדעת חטה היה", ושני הכחות היסודיים האלה מגלים את כל מלא ערכם ופועלתם, במעמקי הנפש ומרחבי החיים, בהופיעם כל אחד בצורתו העצמית השלמה, באין שום דבר מעיק לו כלל, ובהתכנסם והתקשרם יחד למערכה אחדותית עליונה.

כח האמונה להקשיב יפה ולקבל ממה שנמסר, הוא מצוי באדם לצורך פיתוחו הכללי והפרטי. עומד הוא כח זה למלאות את החסר. כלומר להכניס באוצרו הרוחני של האדם האורות כאלה שהם מצד עצמן גבוהות ממנו, עד שלא יוכל להנות מאורן. חלושי השכל שהם מכירים בעצמם את קטנות כחם הרוחני, עד שאינם מוכשרים לשפט דברים לאשורם, הגם חנונים בכח אמונה יותר נשגב מגבורי הדעה, שהם מרגישים את חילם בקרבם לדעת ברוח משפט להבחין דברים רמי ערך. אבל לעומת זה חכמי לב כשהם באים בדרך שכלם אל המקום ששם באמת שורה כח נשגב שאין בינתם יכולה להולמו, הם מוציאים מחיונה את כח האמונה. ובזה הם עומדים על מעלה לא פחותה מצד התכונה הטבעית של האדם, מכל המוני העם שהטבעיות האמונית נשמרת בהם בטהרתה.

האמונה האלהית היא המחשבה היותר עליונה, שמתוך גבהה היא משתפלת בכל השדרות, גם היותר שפלות, ובכל דרגה ושדרה היא מתארת כפי ערכה.

מהי אמונה?

הרב שלמה אבינר

מה המובן של המושג 'אמונה'?

יש טוענים שאמונה היא רגש. הגדרה זו הינה הנשק הראשי בידי האתאיסטים, שהרי רגש הוא דבר אישי שאינו ניתן להעברה. אם כן אמונה היא דבר פרטי. מי שזכה זכה, ומי שלא זכה פטור ממילא. זאת ועוד, רגש הינו דבר בלתי יציב, אלא עולה ויורד חליפות. פחות גרועה היא ההגדרה שאמונה היא שכל לעומת הרגש שאינו קבוע, שכל הוא דבר קבוע. השכל חותר אחר האמת וגם ניתן להעברה לזולת. אך גם הסבר זה אינו שלם, מאחר שכל ההוכחות בדבר האמונה בה, מעולם לא שכנעו מי שאינו מאמין אלא רק את מי שהיה משוכנע מלכתחילה. לכן, אם מישוהו משתכנע ממצאותות ה' על ידי הוכחה, זה סימן שבתוכיותו כבר האמין בה' אלא שהסבר היה מעורפל, וההוכחה רק ביררה לו מה שכבר היה בו. זאת ועוד. הגדרה זו ממועטת מאד בערך האמונה, כמו שיוצא מדברי הפילוסוף בתחילת ספר הכוזרי. עבור אותו פילוסוף, אדם שאינו מאמין בה', אינו אלא אדם שחסרה לו ידיעה חשובה ומרכזית - כדוגמת אדם שלא ידע שהשמש נייחת וכדור הארץ נייח. אתאיזם הוא חור חמור בהשכלה. מלך הכוזר משיב לו: אמונה אינה ידיעה בעלמא שהרי הנוצרים והמוסלמים מוכנים להרוג ולהיהרג בעד אמונתם. הפילוסוף משיב לו שאלומות אינה דבר נאה. מלך הכוזר מודה בהחלט, אך בכל זאת זה סימן שהם חיים את אמונתם. מכאן, להגדרה האמיתית שאמונה היא דבקות נכון שהוכחות, ידיעות ולימודים יכולים להביא לאמונה. אך עצם הידיעה עדיין אינה אמונה. אצל אדם הלומד דבר מה, ייתכנו שלשה מצבים: א. הוא חי את הדבר ב. יחסו לא הכפתי, נייטרלי. ג. הוא שונא אותו. כך התורה יכולה להיות עבור האדם מישאל: סם חיים, סם מוות, או סם חסר משמעות. יש פסוק "החוכמה תחיה את בעליה", אם לומדים באופן ראוי, אז חיים את הנלמד. לעומת זאת, "צדיק באמונתו יחיה": אמונה היא - עצם החיים. המאמין בה', חי את הדבר, ולא רק יודע אותו. אפשר לדעת דבר בלי להיות אותו. אם כן, להאמין בדבר הוא להיות את הדבר, להיות קשור, דבוק ומחובר אליו. אמונה בה' היא קישור לה' ודבקות בה'. הקשור לה' והדבק בה', אין לו שאכה כלל אם ה' קיים. ו' שלמה אבן ניר, שהי בתקופת האינסופיות בספרד. מספר בסיפורי "שב"י" חז"ל, מנשה בתמיך חכם, פילוסוף, שהוצה

בבית הכנסת על ההוכחות למציאות ה'. התפרץ אחד מן הקהל: אתה רוצה להוכיח לנו מציאות ה'!!! והרי על מה אנו נהרגים יום יום!!! האמונה בה' מתגלה בידיעה שיש ה'. רבי יהודה הלוי מציין: כל ידיעה - יכול מישוהו חכם יותר לבטלה. לכל שכנוע יש שכנוע הופכי. לכן, כל מה שבא בשכל, הינו מסופק. מרן הרב קוק מברר שמבחינה הלכתית דברי הרופאים אינם ודאיים, ובכל זאת סומכים על דבריהם כדי לחלל שבת, שהרי גם ספק פיקוח נפש דוחה שבת (שו"ת דעת כהן סי' קמ). נאמנות הרפואה אינה ודאית אלא ספק, וכן ביחס לכל המדעים. קל וחומר, מדעי הרוח כגון הסטוריה. לכן איש מדע צריך לומר - אני משוכנע בתיאוריה מסויימת אך אני פתוח לשמוע תאוריות אחרות. אך איש דת לא יוכל לומר: אני מאמין בה', אך אני פתוח לשמוע אמונות אחרות, כי אמונה יושבת כל כך חזק בתוך הנפש, עד שאין שום אפשרות שיתפרץ דבר סותר ויועזע אותה (עולת ראייה ב תעה). בכך הוא שונה תכלית השינוי מידיעה הניתנת לעירעור. אגב, יש דתיים המנסים לשכנע על ידי הוכחות שפועלות על אלה שאינם משכילים דיים. בכך הם מרחיקים מן האמונה את המשכילים. אי ידיעה בהחלט אינה פוגמת באמונה. ייתכן אדם מאמין הטוען שיש לו דבקות בה' אך אינו מסוגל למסור הגדרות על ה', והוא מאמין אמיתי (מידות הראיה, אמונה יח). דוגמא פשוטה לכך היא ילד, שאמונתו טהורה, למרות שאינו יודע להגדיר מיהו ה' (מאמרי הראיה 32). אי ידיעת הגדרות פילוסופיות עמוקות, אינה פוגמת באמונה. כמובן, יש שאלות בסיסיות באמונה שכל אחד חייב לחקור ולדעת פתרון ולא להחביאן.

גם חוסר רגש של מציאות ה' אינו פגם באמונה. אך אצל אדם משכיל, אמונתו צריכה להתגלות גם דרך שכלו וכן אצל אדם רגשן, אמונתו צריכה להתבטא דרך רגשותיו.

לסיכום, אמונה אינה רגש ואינה שכל, אלא היא דבקות.

בכלל, אי אפשר לתת הגדרות של ה'. כל הגדרה בנויה מהכללה והבחנה ייחודית. למשל, שולחן מוגדר כשייך לכלל הרהיטים ומתייחד בכך שמניחים עליו דברים. כמובן, לא ייתכן להגדיר את ה' בעזרת דבר גזול ממנו, אך אמונה היא ניצוץ של רוח הקודש.